

H 1856

10.

PORTVM REGIVM
 IANSENISMI QVONDAM PATMVM
 POSTREMO TVMVLVM
 EX HISTORIAE MONVMENTIS EFFINGIT,

SIMVLQVE

NATALEM GYMNASII HALLENSIS
 C C V I.

CIVIVM QVORVNDAM EXERCITIO ORATORIO

DIE AVGVSTI 28

ANNI P. C. N. MDCCLXXI.

IN AVDITORIO MAIORE

HORA 2 A MERIDIE

CELEBRANDVM

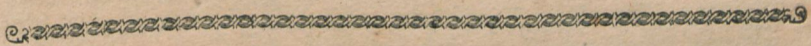
AMPLISSIMIS GYMNASII PATRONIS
 E P H O R I S Q V E

AC MANSVETIORVM MVSARVM GENEROSIS FAVTORIBVS
 OFFICIOSAE MENTIS INTERPRETE CALAMO

D E N V N T I A T

IOHANNES GOTTOFREDVS TAVST

GYMNASII RECTOR

HALLAE AD SALAM

EX OFFICINA FRIDERICI AVGVSTI GRVNERTL.

PORTVM REGVM

IANSENIALI QVODAM PATRI

FORRENO TVTVM

IN IUSTI IUS MONVMENTVM

MAXIMVM CIVITATVM

DE

CVIVS QVOTVM

IN

CVIVS QVOTVM

DE

CVIVS QVOTVM

DE

CVIVS QVOTVM

IN

Sancita per Passauiensem Augustanamque religiosam pacem
 sacrorum Augustanae confessionis publica potestate, aduer-
 sarii omnes intendebant ingenii neruos, vt *Protestantes* coar-
 guerent, ipsos nouis fidei dogmatibus ab Augustana confes-
 sione prorsus alienis pacis religiosae priuilegio semet ipsos exclusisse. Eam
 in bello tricennali tubam prae reliquis inflauit aduersarius dicacissimus, LA-
 RENTIVS FORERVS, SOCIETATIS IESV SODALIS Dillingensis Acade-
 miae Cancellarius, in BELLO suo, quod vocat, VBIQVITISTICVM. Sed
 PVANGELICA criminationes illae satis fuere repressae. Neque tamen, post
 redintegratam pacem, quam vocant, religiosam *Westphalicam* Romanae au-
 lae affectae eandem repetere cantilenam destiterunt. Bini inter hos eminue-
 re,

re, qui vtrique *euangelicorum* coetui sacro *varietatem et inconstantiam* in Symbolis suis publicis exprobrarunt. His, qui a LUTHERO nomen habent, vir gente muneribusque clarissimus LEOPOLDVS COMES COLLONITIVS, ex Lutheranorum ad pontificia castra transfuga, quondam EQVES MELITENSIS strenuus, deinde sacrorum PRAESVL, et tandem PATER PURPURATUS, anno 1681. AVGVSTANA sua et ANTIAVGVSTANA CONFÉSSIONE, Theologorum, qui *formulae concordiae* subscribere, testimoniis se demonstrasse gloriatur, nostrates tam ante, quam post Lutheri Melanchelionisque obitum a genuino Augustanae confessionis textu sensuque defecisse. Quod scriptum vero jussu et auctoritate serenissimi Electoris Saxoniae a D. VAL. ALBERTI P. P. Lips. solida refutatione egregie fuit profligatum. Alter, qui *reformatis* potissimum in Gallia *Theologis* in doctrina fidei inconstantiam et a majorem placitis defectionem exprobrauit, vir fuit non minore celebritate insignis IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS, primum *Condomensis* deinde *Meldensis praesul* ac Seren. *Delphini informator*, qui a. 1688 librum edidit gallice inscriptum: *Histoire des variations des eglises protestantes*, quo euincere laborauit, protestantes in fidei dogmatibus admodum inter se dissidere, et quae quondam dogmata defenderint, eadem alio tempore impugnasse. Sed masculae *Bossueto* se opposuere ex reformatis *Theologis* PETRVS IVRIVS in *litteris pastoralibus*: nec non IACOBVS BASNAGIVS a. 1690. in *Histoire de la religion des eglises reformées*. Nec profecto est, quod repurgatae coelestis doctrinae aduersarii singulorum quorundam ex protestantium *Theologis* particularem dissentium in quibusdam fidei dogmatibus non fundamentalibus tantopere exagitant, totique hinc protestantium coetui defectionem ab Augustana confessione Symbolicisque majorum scriptis exprobrent, quippe qui ex mortalibus neminem controuersiarum fidei iudicem nulli obnoxium errori agnoscant, sed solius Spiritus Sancti in sacra scriptura dictamen; in cuius genuino sensu quotquot vnanimi conspirant fide, eam communi profitentur symbolo, vitaeque sanctimonia vestigia Christi premunt, illi genuina purioris ecclesiae sunt membra, quorum fides a nullius *humani iudicis* arbitrio, sed a solius Spiritus Sancti in sacri codicis canone pendet decretis. Singulorum ex hac puriore Christi ecclesia membrorum particularis in dogmatibus quibusdam secundariis dissentus toti *repurgatae ecclesiae* nullum contrahere potest defectionis praesudicium, ejusque in fundamento fidei vnitas, quae consensu in articulis fundamenta-

mentalibus interno, ad normam sacri canonis a Spiritu Sancto accenso absolvitur, citra vllius humani iudicis dictamen decretorium potest consistere, ve-
reque consistit. Neque omnino est, quod Romanenses suum in fide catholica
consensum vnanimitemque tantopere extollant, quam a Romani praefulus
tanquam supremi controuerfarum fidei iudicis decretis pendere contendunt,
quippe qui in decidendis ex Petri cathedra fidei controuerfiis numquam falli pos-
sit aut errare. Grauiissimo e contrario is ipse premitur praepudicio, quod in
rebus fidei errare fallique possit, et re ipsa magnopere errauerit.

Primum enim in toto sacro codice Romanis praefulibus, ne vnico
quidem verbo, immunitatis ab erroribus fidei spondetur priuilegium. Dein-
de praefulum romanorum nonnulli ipsi sunt facti, se errare posse. Sic e. g.
PAVLVS QVARTVS ipse professus est: *Non dubito, quin ego et antecessores
mei errare aliquando potuerimus.* Sic GREGORIVS NONVS, teste LAV-
NOLO in Epistolar. part. III. morti proximus ad circumstantes patres purpura-
tos dixit: *sincere profiteor, quod, si quid in consistorio, aut concilio, aut pu-
blico priuatoque conuentu erroneum fideique catholicae dixerim contrarium, id
omne reuocatum, et quasi non dictum existimari velim.* Sic HADRIANVS
SEXTVS Lib. de sacram. confirm. ipse scripsit: *Si per ecclesiam Romanam in-
telligatur caput ejus, puta pontifex, certum est, quod possit errare in his,
quae tangunt fidem.* Quam sententiam ne in papali quidem dignitate reuoca-
uit. Porro Pontificum nonnulli grauiissimos fidei fouerunt errores: e. g.
COELESTINVS ET ANASTASIVS II. errorem NESTORII: VIGILIVS
EVTYCHIS: LIBERIVS ET FELIX ARIL. Non minus dogmata ab aliis
pontificum probata, ab aliis damnata, ostendunt, alterutrum necessario erras-
se. Sic Gregorius II. *efficaciam baptismi ab homine nondum baptizato collati
negauit*, quam NICOLAVS I. *affirmauit.* Idem Nicolaus I. *neminem in
solo Christi nomine sacro fonte tinctum de nouo tingendum esse* decreuit: PE-
LAGIVS contrarium edixit. Denique, quod omnium euidentissimum est,
pontifices re ipsa declarauere, se controuerfiis fidei sententia iudiciali diri-
mendis non esse pares. Hanc iudicandi impotentiam satis prodiderunt in
controuerfiis ex causa MOLINAE ET IANSENII enatis: has enim non ar-
gumentorum ponderibus diremerunt, sed Iansenii sectatores ac defensores
adhibita vi ad silentium adegerunt, ac tandem penitus oppresserunt, Alexan-
dri M. in eo secuti exemplum, qui nodum Gordium, quem manibus iner-
mibus

mibus soluere non poterat, stricto ense secabat. Tribuerant jam Augustini temporibus SEMIPELAGIANI naturalibus liberi arbitrii ante sui conuersionem viribus *aliquem credulitatis affectum atque adeo quoddam fidei initium et conuersionis suae inchoationem, cui tanquam merito deus gratiae suae auxilium tanquam praemium tribuat.* AVGVSTINVS vero, duce sacra scriptura, summam liberi arbitrii in sui conuersione *ἀδυναμίαν* omniumque virium spiritualium defectum propugnauerat. Cui THOMAS AQUINAS medio aeuo assentiebatur. LVDOVICVS vero MOLINA, e societate Iesu Theologiae doctor Eborae in Lusitania, a 1588 edito libro de concordia gratiae et liberi arbitrii *semipelagiana illa* sparserat semina, plures nactus suffragatores. S. Dominici vero sodales, Aquinati Augustinoque suffragantes, semipelagianismi Molinam cum sodalibus arguebant. Lis illa ad CLEMENTEM VIII. decidenda deferebatur. Solenne ejus examen a duobus fidei iudicibus CLEMENTE VIII. et PAVLO V. per integrum quadriennium ab a. 1602 ad 1605. instituebatur decantatissimis illis *de auxiliis gratiae congregationibus.* Demum sententia judiciali neutri partium victoria adjudicabatur, sed vtrique parti suam defendere sententiam permittebatur. Verebatur nimirum PAVLVS V. si Dominicanorum probaret sententiam, ne Galliarum regem, a Iesuitarum stantem partibus offenderet: si vero Iesuitarum causam tueretur, ne Hispaniarum regi, acerrimo Iesuitarum patrono, bilem moueret. Manifesto sane documento, supremi illius in fidei controversiis iudicis decreta neququam a spiritus sancti inspiratione, sed potius ab imperantium nutu ac fauore promanantia controuersiis fidei legitime finiendis minime omnium esse accommodata. Eadem enim controuersia de hoc maximi momenti dogmate, velut incendium male extinctum et sub cinere gliscens, nouas flammam fundebat, ac renouato agitabatur animorum feruore, cum a. 1640 CORNELII IANSENII AVGVSTINVS post auctoris obitum in lucem prodiret publicam. quo *hominis arbitrio omnes ad prauitatem suam emendandam abiudicantur vires, atque salutaris vitae emendatio soli gratiae diuinae, Augustini pene verbis, adseritur.* Lojelae contra sodales, *vires spirituales liberi arbitrii* propugnantes, non scriptis tantum Iansenii Augustinum impugnarunt, sed VRBANVM VIII. P. R. quoque 1641. clamoribus suis permouerunt, vt lectionem hujus libri prohiberet, immo 1642 decreto hunc librum erroribus ab ecclesia dudum damnatis infectum pronunciaret.

giaret. Scindebatur hoc decreto Gallicana ecclesia in partes. Plurimi enim Romanensium theologorum a partibus Iesuitarum stabant: permulti tamen in Gallia Belgioque, duce et suafore Iansenii amico, IOH. DV VERGER DE HAVRANNE, ABBATE. S. CYRANI Augustini Iansenianam *de gratia* tuebantur sententiam. Inter hos eminebant ANTONIVS ARNALDVVS, BLASIVS PASCALIVS, PETRVS NICOLIVS et imprimis PASCHASIYS QVESNELLVS, qui communi nomine SOCIETATIS PORTVS REGII (gall. MESSIEVRS DE PORT ROYAL) claruere. Vtriusque partis vt acerrimus conflictus eo melius intelligatur, vtriusque peculiaria fidei dogmata, ac moralis disciplinae capita breui quasi compendio erunt exponenda. Iesuitarum sodalitiū cum affectu cardinem pietatis religionisque versari in caerimiarum sacrarum pompa, in exacta legum ecclesiasticarum traditionumque humanarum obseruatione, in exercitiis pietatis externorum efficacia ac virtute meritoria, qua numen offensum expiari, crimina aboleri, cupiditatum aestus restingui ipsamque vitam aeternam acquiri posse statuebant. Congruiebant haec eorum placita cum dogmate ipsorum semipelagiano, de viribus liberi arbitrii cum gratia in conuersione hominis cooperantibus. Pestifera vero eorum dogmata moralia de *attritione*, *peccato philosophico*, *methodo dirigendae intentionis*, *reseruationibus mentalibus* PASCALIVS et NICOLIVS, ex portus regii societate scriptis in lucem protrahebant. Iansenii contra aeternae profitebantur: *sanum nihil et incorruptum in moribus et institutis ecclesiae Romanae superesse: monachos plane esse prolapsos et ad pristinam ordinum sanctitatem esse reuocandos: populum accurata sanctitatis et religionis Christianae cognitione imbuedum: sacrum codicem, librosque de cultu publico vernaculo gentis cuiuslibet sermone populo exhibendos, et ab omnibus studiose esse legendos: omnes denique sedulo esse edocendos, veram aduersus deum pietatem non in externis actionibus et ritibus, sed in castitate mentis, amoreque diuino esse positum.* Vid. MOSHEMII *Hist. Eccl.* p. 796. Quae cum a sacris litteris non penitus abhorreant: in praxi tamen ad fanaticas opiniones et intolerandam declinabant superstitionem, iudice eodem MOSHEMIO l. c. Potissimum poenitentiam in poenis ponebant voluntariis, quas ipse sibi peccator pro modo delictorum insigere debeat. Hominem nimirum a natura corruptissimum a turba et negotiis remotum instam labem perpetuis corporis molestiis et cruciatibus, esuritionibus, difficillimis laboribus, precibus, contemplationibus expiare velu-

ti debere. His imbuti principiis, auctore s. CYRANO, priscos illos patres in desertis Aegypti, Syriae et Lybiae locis tristi et obscuro vitae genere, a civili vita cultuque segregati imitabantur, RIGORISTARVMQUE notabantur nomine; adeoque modum omnem excedebant, vt sodales suos, qui semer ipsi vario miseriarum et aerumnarum genere paullatim enecarant et confecerant, *sacras poenitentiae victimas igne amoris diuini absuntas* appellarent. Immo hoc SVICIDARVM genus malis et suppliciis suis ecclesiae etiam et amicis suis apud Deum mereri plurima et iram numinis mitigare posse tradebant. Ab vtraque igitur harum partium saeculo XVII. non solum infestis calamis scriptisque acerrime concurrebatur, sed etiam Iesuitarum factio omnia versatilis ingenii stratagemata, omnes machinas, in aula pariter Romana atque Gallica, ad opprimendam aduersariorum Iansenianam partem admouebat, quibus INNOCENTIVM X. a. 1653 permouebat, vt quinque propositiones ex Iansenii Augustino publico edicto damnaret, et ejus successorem ALEXANDRVM VII. inducebant, vt a. 1665 juris jurandi formulam, ad Gallos mitteret, omnium subscriptione firmandam, qui munere quodam ecclesiae frui velent, quae damnatas illas quinque propositiones, sensu ab ecclesia damnato, in Iansenii Augustino legi adseuerabat. Eam subscriptionem quotquot detrectabant, illi Iesuitarum instinctu ab aula Gallica carcere, exiliis aliisque injuriis vexabantur. Erat ea tempestate multorum ex Iansenii disciplina celebre per-fugium et altera quasi *Patnus* decantatissimum illud monasterium PORTVS REGII gallice PORT ROYAL sacrarum virginum ex familia Cisterciensium, sex fere milliaribus Gallicis a Lutetia distans, in valle angusta et profunda situm. Hoc rex Henricus IV. vni virginum sacrarum, nomine IAQUELI-NAE, filiae ANTONII ARNALDI regendum dederat. Ante hoc munus ea vitae dissolutae indulserat. Sed amicitia cum FRANCISCO de SALES et a. 1623 cum Abbate s. CYRANO contracta, emendatam auspicebatur vitae rationem, Cyranique suafu seuerae poenitentiae Iansenianae legibus se suasque adstringebat virgines, mutatoque nomine MARIA ANGELICA DE SANCTA MAGDALENA appellabatur. Sanxerat enim sibi sacrisque Por-tus regii virginibus exactam monasterii conclusionem, abstinentiam perpetuam, officium precum, quod vocant, nocturnum, jejunia, labores, silentium, immo plus oneris molestiaeque, quam ordinis sui regulae flagitabant. Hinc tanta sanctimoniae ejus fama erat, vt non modo foeminae confluerent ad
 ejus

ejus in portu regio disciplinam; sed magna etiam caterua poenitentium Iansenistarum omnis sexus atque ordinis, extra monasterii septum, in casis extructis, vita feuera et aerumnosa, disciplinam ejus imitarentur. Hos inter celeberrimus fama erat ISAACVS le MAITRE facundissimus causarum patronus, quem plures summo loco nati summisque functi honoribus sequebantur. Quorum alii in libris doctissimis exarandis tempus suum collocabant, alii erudienda juventute erant occupati. Plerique durissimis manuum laboribus corporis viribus fractis, lenta semet ipsos morte consumebant, exemplo Isaaci le Maitre, qui falce cum ruricolis frumenta secabat. Accidisse vero MARIAE ILLI ANGELICAE, multisque affeclis videtur, quod mentibus male sibi confectis euenire solet, quae terrore legis diuinae percussae feruilique metu correptae, neque tamen salutari meriti Christi fiducia animatae, arbitrario quodam numinis cultu, ac rigidis quibusdam poenitentiae exercitiis diuinae justitiae satisfacere, ac numinis promereri gratiam enituntur, inprimis vbi in superstitiosos morum inciderint magistros.

Excellebat inter causae Iansenianae defensores ANTONIVS ARNALDVS, theologiae doctor in Sorbonensi collegio, qui edito a. 1643 libro *de frequenti communione* fratres societatis Iesu irritauerat, quare scriptis polemicis criminationibusque rem eo perducebant, a. 1656, vt ex Sorbonensium excluderetur numero, Romamque citatus, per viginti quinque annos occulte, diuersis in locis, et aliquamdiu in portu regio, inter eremitas hospitaretur. Is scriptis eruditissimis causam Iansenianam propugnabat, e. g. de Iesuitarum peccato philosophico, corruptissimaque morum disciplina. Quibus horum fratrum odium Vatianum tantasque sibi contrahebat insectationes, vt exsul ex patria in tractu Leodiensi diem obiret supremum, ejusque ibi sepulti cor in Portum regium deportatum in loco ejus conderetur honorificentissimo, addita hac inscriptione:

Ad sanctas rediit sedes ejectus et exsul;
 Hoste triumphato, tot tempestatibus actus
 Hoc portu in placido, hac sacra tellure quiescit
 ARNALDVS, veri defensor, et arbiter aequi.
 Illius ossa memor sibi vindicat extera tellus;
 Huc coelestis amor rapidis cor transtulit alis,
 Cor nunquam auulsum, nec amatis sedibus absens.

B

Cum

Cum vero sacrae portus regii virgines juris jurandi formulae a pontifice 1665 in Galliam missae subscribere constanter abnuerent, perpetuis eae aduersariorum infestationibus, cum reliquis sodalibus vexabantur. Quorum instinctu denique Clemens XI. consentiente Galliarum rege, totius Iansenianae familiae dogmata constitutione illa damnabat, cujus prima verba sunt: *VI-NEAM DOMINI SABAOTH* etc. efficiebatque, ut rex hoc Iansenismi propugnaculum 1709 funditus euerneret. Rudera illa portus regii factis suis iniqvis meruere, ut hoc inscribantur epitaphio:

Hic tumultata jacet Ianseni arx inclita quondam,
 Quae Patrusque suis perfugiumque fuit.
 Quam pia fraus tandem Vaticano fulmine strauit,
 Regibus et fociis infidiata suis.
 Discite crabrones non irritare cucullo
 Vestitos, quorum visque dolusque necat.

Comprobant haec acta recentiora illud axioma, quod omnium saeculorum experientia, quoad Romana stetit hierarchia, comprobauit: nullam fidei fundamentalem controuersiam a supremis illis iudicibus gladio spiritus, i. e. verbo dei, sed vnice gladio ferreo vique armata fuisse decifam. Gratulatur sibi merito protestantium sacra ciuitas, quod ab his controuersiarum iudicibus sit vindicata, nullisque nisi seruatoris nostri decretis in sacro canone pareat. Habet iuuentus nostra, quod sibi de scholis nostris gratuletur, in quibus in oraculis instruitur diuinis, quae ipsam eruditam reddere possunt ad salutem aeternam. Id coeleste beneficium crastino die natali Gymnasia ducentesimo ^{saxto} ~~quinto~~ grato celebrabit pectore ac declamationibus quibusdam ornabit publicis. Quam ut *AMPLISSIMI PATRONI EPHORIQUE, AC FAVTORES* Gymnasia paterna audiant indulgentia, solitoque fauore, etiam atque etiam obsecramus.

P. P. in Gymnasio die 27 Augusti 1771.

August

August Gottfried Rigmann, aus Halle, unterhält die Versammlung mit einer deutschen Erzählung von der Freundschaft Erasts und Valers.

Christian Gottlob Meyer, aus Posen in Pohlen, beschreibt die göttlichen Kennzeichen der Mosaischen Religion, lateinisch.

Johann Friedrich Eisfeld, aus dem Magdeburgischen, schildert eine nächtliche Feuersbrunst, deutsch.

Gabriel Wilhelm Gottlieb Referstein, aus dem Magdeburgischen, beklagt den Tod Heinrichs des Grossen, in einer deutschen Rede.

August Friedrich Alexander Eversmann, aus dem Magdeburgischen, (v. Guldentron),

Johann August Schäfer, aus Halle, (Christoph)

Johann Heinrich Sartung, aus Thüringen, (Trolle)

Johann Christian Jüngken, aus der Altmark, (Klitor)

Albert Ludewig Rudolph Eversmann, aus dem Magdeburgischen, (Leander) und

Friedrich Daniel Franke, aus Halle, (Robert), suchen, in einem deutschen Gespräche, die Gefahr, der sich ein Lügner aussetzt, vorzustellen.

Johann Heinrich le Petit, aus dem Mansfeldischen, liefert Betrachtungen bey einem Flusse, deutsch.

Karl Heinrich von Thümen, aus Sachsen, stellt den Weisen auf dem Lande vor, in einer deutschen Ode.

Johann Friedrich Lange, aus Halle, (Dorant)

Franz Alexander Pein, aus Halle, (Odgyn)

Johann Wilhelm Daniel, aus Halle, (Krispin)

Johann Philipp Eberhard Wohlfahrt, aus Halle, (Süßmann)

Christian Heinrich Ludewig Herrmann, aus Halle, (Eduard)

Johann Anton Lewisson, aus London, (Richard), und

Michael Friedrich Linse, aus Halle, (Valer), stellen in einer deutschen Unterredung, die Thorheit derer vor Augen, die ihren Hauptzweck Nebendingen und Kleinigkeiten aufopfern.

Johann Christian Berhardi, aus Pommern, stellt Verrachtungen über den Nachruhm an, in deutschen Jamben.

Christian Gottlieb Daniel Reichard, aus Berlin, beschreibt den Untergang der Kotte Korah, in einer deutschen Ode, und stattet hierauf der Versammlung, für geneigtes Gehör, den verbindlichsten Dank ab.

1078

PORTVM REGI
IANSENISMI QVONDAM
POSTREMO TVMVLV
EX HISTORIAE MONVMENTIS ET

SIMVLQVE
NATALEM GYMNASII H
CCVI.

CIVIVM QVORVNDAM EXERCITIO

DIE AVGVSTI 28
ANNI P. C. N. MDCCLXX
IN AVDITORIO MA

HORA 2 A MERIDIE
CELEBRANDVM

AMPLISSIMIS GYMNASII PATRONIS
EPHORIS QVE

AC MANSVETIORVM MVSARVM GENEROSIS FAVTORIBVS
OFFICIOSAE MENTIS INTERPRETE CALAMO

DENVNTIAT
IOHANNES GOTTOFREDVS TAVST
GYMNASII RECTOR

HALLAE AD SALAM

EX OFFICINA FRIDERICI AVGVSTI GRVNERTL.

